

ВПЛИВ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ НА КЛІНІЧНИЙ ПЕРЕБІГ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ І ПОКАЗНИКИ ЦИТОКІНОВОГО ПРОФІЛЮ ПАЦІЄНТІВ

Гіпертонічна хвороба (ГХ) обтяжує перебіг хронічного панкреатиту (ХП), сприяючи розвитку глибшої ($p < 0,001$) ексреторної недостатності підшлункової залози за рівнем панкреатичної еластази-1 (ПЕ-1) порівняно з такою у хворих на ізольований ХП (($144,73 \pm 2,70$) мкг/г проти ($168,83 \pm 3,99$) мкг/г/), посилюючи вплив симптомів ХП на якість життя пацієнтів (($3,51 \pm 0,15$) бала проти ($2,94 \pm 0,14$) бала). Рівень фактора некрозу пухлин- α в пацієнтів із ХП та ГХ достовірно ($p < 0,05$) вищий від такого у хворих на ізольований ХП і прямо корелює з офісним систолічним АТ ($r = 0,658$; $p < 0,001$), із більш тяжким перебігом ХП ($r = 0,613$; $p < 0,001$), а також обернено корелює з показником ПЕ-1 в калі ($r = -0,648$; $p < 0,001$).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: хронічний панкреатит, гіпертонічна хвороба, якість життя, фактор некрозу пухлин- α , інтерлейкін-10.

ВСТУП. Сьогодні поєднання захворювань травної і серцево-судинної систем зустрічається з високою частотою [5]. Хронічний панкреатит (ХП) залишається однією з найактуальніших медико-соціальних проблем, що зумовлено значною поширеністю та постійною тенденцією до зростання даної патології, значними економічними затратами, пов'язаними з лікуванням та інвалідністю [6]. Одночасно збільшується частка хворих на ХП із гіпертонічною хворобою (ГХ), яка займає провідне місце серед захворювань серцево-судинної системи, які, у свою чергу, займають перше місце у структурі смертності населення України [3].

Існують поодинокі роботи, присвячені вивченню поєданого перебігу ХП і ГХ, проте в них більше висвітлено психічні аспекти клінічного перебігу ХП і ГХ [2]. Робіт, що стосуються дослідження впливу гемодинамічних параметрів ГХ на показники цитокінового статусу та клінічні прояви ХП у фазу ремісії, а також на ступінь зовнішньосекреторної недостатності підшлункової залози (ЗСН ПЗ), ми не зустріли.

Метою даної роботи було встановити вплив гемодинамічних параметрів ГХ на клінічний перебіг, ЗСН ПЗ, якість життя (ЯЖ) і цитокіновий профіль пацієнтів із ХП і ГХ.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Було обстежено 124 хворих на ХП легкого чи середнього

ступеня тяжкості у фазу нестійкої та стійкої ремісії [4]. Усіх пацієнтів поділили на 2 групи. До 1-ї ввійшли 35 хворих з ізольованим перебігом ХП, із них 18 (51,4 %) жінок та 17 (48,6 %) чоловіків, віком від 22 до 59 років – у середньому ($45,43 \pm 1,89$) року. Середня тривалість захворювання становила ($6,89 \pm 0,71$) року. До 2-ї – хворі на ХП у поєднанні з ГХ (ХП+ГХ). У решти 89 пацієнтів було діагностовано ХП і ГХ II стадії I–II ступенів [4], із них 48 (53,9 %) жінок та 41 (46,1 %) чоловік. Вік хворих коливався від 22 до 59 років і становив у середньому ($46,17 \pm 1,16$) року. Середня тривалість ХП складала ($6,05 \pm 0,38$) року. Пацієнти обох груп достовірно не відрізнялися за віком, статтю, тривалістю і перебігом ХП.

Не включали у дослідження хворих із симптоматичною артеріальною гіпертензією; ішемічною хворобою серця, що потребує антиангінальної терапії; онкологічними захворюваннями; цукровим діабетом; ознаками гострих чи загострених хронічних запальних захворювань. На момент включення в дослідження хворі не одержували регулярної антигіпертензивної терапії.

Фактор некрозу пухлин- α (TNF- α), інтерлейкін-10 (IL-10) в сироватці крові та панкреатичну еластазу (ПЕ-1) в калі визначали імуноферментним методом. Аналіз проводили на імуноферментному аналізаторі за допомогою наборів реагентів фірми "Diaclone" (France) та "Bioserv ELASTASE 1 – ELISA".

© О. Я. Драпак, 2012.

Інтенсивність впливу клінічних синдромів ХП на ЯЖ хворих оцінювали за семибальною шкалою із застосуванням російськомовної версії опитувальника GSRS (Gastrointestinal Symptom Rating Scale). Прояви кожного синдрому оцінювали від 1 (даний симптом чи синдром не турбував пацієнта протягом останнього тижня) до 7 (даний симптом чи синдром дуже сильно турбував пацієнта протягом останнього тижня) балів [1].

Добове моніторування АТ (ДМАТ) проводили у реальних життєвих умовах за допомогою апарата “Кардіотехніка-04” (Санкт-Петербург). Загальна кількість вимірювань складала не менше 50 протягом доби, інтервал між вимірюваннями становив 15 хв у денний час (з 6 до 24 год) та 30 хв у нічний час (з 24 до 6 год).

Отримані результати було статистично оброблено за допомогою персонального комп'ютера з використанням програми “SPSS 16.0” та оцінено за критерієм Стьюдента.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ. У хворих на ізольований ХП, за результатами офісного вимірювання АТ, середній рівень систолічного АТ (САТ) становив $(119,43 \pm 1,12)$ мм рт. ст., а діастолічного (ДАТ) – $(76,71 \pm 0,89)$ мм рт. ст.

Усім пацієнтам із ГХ проводили ДМАТ з метою вивчення динаміки АТ протягом доби. Згідно з рекомендаціями Української асоціації кардіологів з профілактики та лікування артеріальної гіпертензії, нормальними результатами ДМАТ слід вважати такі показники: середнє значення за добу САТ < 125 мм рт. ст., ДАТ < 80 мм рт. ст.; за активний період моніторування САТ < 135 мм рт. ст., ДАТ < 80 мм рт. ст.; за пасивний період моніторування САТ < 120 мм рт. ст., ДАТ < 75 мм рт. ст. [3].

У таблиці 1 наведено характеристику гемодинаміки пацієнтів із ХП і ГХ. ДМАТ виявило достовірне ($p < 0,001$) зростання показників, які відображають пресорне навантаження на органи-мішені. Так, середні значення АТ за

добу, активний та пасивний періоди моніторування у хворих на ХП та ГХ перевищували рекомендований за норму рівень. Зокрема, добовий САТ (САТ₂₄) був більшим від максимально допустимого на 27,9 %, добовий ДАТ (ДАТ₂₄) – на 22,3 %, середньоденний САТ (САТ_д) – на 20,5 %, середньоденний ДАТ (ДАТ_д) – на 26,6 %, середньонічний САТ (САТ_н) – на 21,7 %, середньонічний ДАТ (ДАТ_н) – на 22,8 %. Окрім того, спостерігали підвищену варіабельність АТ протягом доби та швидкість збільшення САТ і ДАТ у ранкові години. Тоді як величина ранкового зростання САТ і ДАТ загалом по групі не перевищувала норму. Індекс часу в усі періоди вимірювання був вищим від норми як для САТ, так і для ДАТ.

Спостерігали певні відхилення в добовому профілі АТ у пацієнтів із ГХ. Зокрема, добовий профіль за типами “non-dipper” виявлено у 38,3 % хворих, у 7,9 % пацієнтів рівень АТ зростає у нічні години (risers), у решти пацієнтів АТ знижувався в межах 10–20 % (dippers).

Такі зміни гемодинаміки, очевидно, негативно впливали на перебіг ХП. Так, у групі ХП+ГХ перебіг середньої тяжкості спостерігали в 69,7 % пацієнтів, а легкий був лише у 30,3 %. У групі з ізольованим ХП переважав легкий перебіг ХП, який відзначали в 62,9 % пацієнтів, тоді як перебіг ХП середньої тяжкості мали 37,1 % хворих. Спостерігали переважання добового профілю АТ за типами “non-dipper” і “riser” у хворих із перебігом ХП середньої тяжкості: у 36 із 56 пацієнтів цієї групи відмічали недостатнє зниження АТ уночі.

Для оцінки ступеня ЗСН ПЗ визначали рівень ПЕ-1 в калі. У хворих обох груп спостерігали знижений ($p < 0,001$) рівень ПЕ-1 в калі порівняно з таким у групі контролю – $(298,32 \pm 9,32)$ мкг/г. Рівень ПЕ-1 у калі пацієнтів із ХП $(168,83 \pm 3,99)$ мкг/г був вищим ($p < 0,001$) від такого у групі ХП+ГХ – $(144,73 \pm 2,70)$ мкг/г. Серед хворих на ХП збережену функцію ПЗ за рівнем ПЕ-1 в калі виявили у 5,7 %, тоді як у пацієнтів із ХП і ГХ – лише у

Таблиця 1 – Характеристика параметрів гемодинаміки у хворих на ХП і ГХ (М±m)

Показник	Хворі на ХП і ГХ (n=89)	
	САТ	ДАТ
Офісний, мм рт. ст.	163,8±1,3	102,5±0,6
Середньодобовий, мм рт. ст.	159,9±1,8	97,8±2,0
Середньоденний, мм рт. ст.	162,7±2,5	101,3±2,2
Середньонічний, мм рт. ст.	146,0±3,2	92,1±1,6
Варіабельність, доба, мм рт. ст.	20,2±1,8	14,3±0,8
Індекс часу, доба, %	69,5±3,9	59,7±3,3
Величина ранкового зростання, мм рт. ст.	53,2±3,5	33,5±0,9
Швидкість збільшення в ранкові години	13,2±1,4	8,3±0,8
ПАТ, мм рт. ст.	61,2±1,1	
ЧСС, уд./хв	74,2±4,1	

2,3 %. ЗСН ПЗ легкого ступеня діагностовано у 57,2 % пацієнтів 1-ї групи й у 27,3 % хворих 2-ї групи, середньотяжку ЗСН ПЗ – у 37,1 % хворих 1-ї групи й у 70,4 % пацієнтів 2-ї групи.

При проведенні кореляційного аналізу було виявлено сильний обернений кореляційний зв'язок між рівнем ПЕ-1 в калі та рівнем офісного ДАТ в осіб групи ХП+ГХ ($r=-0,87$; $p<0,001$), а також помірної сили обернений кореляційний зв'язок із рівнем офісного САТ ($r=-0,60$; $p<0,001$).

З таблиці 2 видно, що ГХ погіршувала ($p<0,001$) ЯЖ хворих на ХП, негативно впливаючи на інтенсивність прояву окремих симптомів та синдромів ураження травної системи. Погане самопочуття пацієнтів із ГХ було зумовлене скаргами на абдомінальний біль. Хворих сильніше ($p<0,001$) турбували диспепсія та діарея. Частину хворих обох груп незначно турбували закреп, а рефлюкс сильніше ($p<0,001$) впливав на ЯЖ пацієнтів з ізольованим ХП. Шкала сумарного вимірювання ЯЖ за опитувальником GSRS підтвердила негативний вплив нелікованої ГХ на інтенсивність симптомів ХП.

Встановлено наявність прямого кореляційного зв'язку помірної сили ($r=0,43$; $p<0,05$) між добовою варіабельністю САТ та вираженням диспепсичного синдрому в пацієнтів групи ХП+ГХ і слабкого ($r=0,28$; $p=0,02$) кореляційного зв'язку між вираженням диспепсії та добовою варіабельністю ДАТ.

Було проведено аналіз рівнів прозапального Цк TNF- α і протизапального IL-10 залежно від наявності ГХ для з'ясування їх ролі в патогенезі ХП і ГХ (табл. 3).

Встановлено достовірне підвищення рівня прозапального Цк TNF- α в сироватці крові всіх хворих на ХП, що свідчило про наявність запального процесу в ПЗ пацієнтів аналізованого контингенту. Вищі значення даного показника відмічали в пацієнтів із супутньою патологією. Рівень протизапального Цк IL-10 був нижчим від такого у здорових людей в обох групах пацієнтів із ХП, що вказувало на відсутність гострого запального процесу в організмі хворих і підтверджувало хронічну етіологію виявлених змін. Зниження IL-10 свідчило про послаблення протизапального захисту в досліджуваних хворих.

Вищий рівень TNF- α у хворих на ГХ, порівняно з показниками решти пацієнтів, можна пов'язати з негативним впливом некоригованих порушень гемодинаміки. Це припущення підтверджується результатами кореляційного аналізу, який засвідчив асоціацію рівня TNF- α з офісним САТ ($r=0,658$; $p<0,001$) і ДАТ ($r=0,602$; $p<0,001$), ПАТ ($r=0,484$; $p<0,001$), а також із САТ_д ($r=0,637$; $p<0,01$) і ДАТ_д ($r=0,603$; $p<0,001$). Вищі показники TNF- α асоціювалися з більш тяжким перебігом ХП ($r=0,613$; $p<0,001$) і негативно впливали на екскреторну функцію ПЗ, про що свідчив обернений помірний кореляційний зв'язок із

Таблиця 2 – Клінічна характеристика хворих на ХП з ізольованим перебігом та в поєднанні з ГХ ($M\pm m$)

Клінічний симптом чи синдром		Хворі на ХП (n=35)	Хворі на ХП+ГХ (n=89)
Абдомінальний біль	Кількість осіб	18 (51,42) [#]	71 (79,78) ^{**}
	Інтенсивність, бали	3,27 $\pm$ 0,11 [^]	4,32 $\pm$ 0,09 ^{**}
Диспепсичний	Кількість осіб	23 (65,71)	83 (93,26) ^{**}
	Інтенсивність, бали	3,13 $\pm$ 0,08	4,46 $\pm$ 0,12 ^{**}
Рефлюкс	Кількість осіб	8 (22,86)	17 (19,10)
	Інтенсивність, бали	2,97 $\pm$ 0,13	2,21 $\pm$ 0,08 ^{**}
Діарейний	Кількість осіб	5 (14,29)	43 (48,31) ^{**}
	Інтенсивність, бали	2,76 $\pm$ 0,05	4,28 $\pm$ 0,12 ^{**}
Закреп	Кількість осіб	9 (25,71)	24 (26,97)
	Інтенсивність, бали	2,58 $\pm$ 0,03	2,32 $\pm$ 0,13
Шкала сумарного вимірювання, бали		2,94 $\pm$ 0,14	3,51 $\pm$ 0,15 ^{**}

Примітка. [#] – у дужках подано дані у відсотках; [^] – бали подано у вигляді $M\pm m$; різниця показників достовірна порівняно з такими в пацієнтів з ізольованим перебігом ХП: * – $p<0,05$, ** – $p<0,001$.

Таблиця 3 – Показники цитокинового профілю у хворих на ХП із ГХ ($M\pm m$)

Показник	Група		
	контроль (n=15)	хворі на ХП (n=15)	хворі на ХП із ГХ (n=45)
TNF- α , пг/мл	8,07 $\pm$ 0,29	16,98 $\pm$ 0,91 ^{^^}	20,32 $\pm$ 0,74 ^{^^*}
IL-10, пг/мл	3,22 $\pm$ 0,241	2,84 $\pm$ 0,213 [^]	2,7 $\pm$ 0,038 [^]

Примітка. Різниця показників достовірна порівняно з такими в осіб контрольної групи: [^] – $p<0,05$, ^{^^} – $p<0,001$; різниця показників достовірна порівняно з такими в пацієнтів з ізольованим перебігом ХП: * – $p<0,05$.

показником ПЕ-1 в калі ($r=-0,648$; $p<0,001$). Рівень IL-10 обернено корелював із ДАТ_д ($r=-0,315$; $p=0,031$).

ВИСНОВКИ. 1. ГХ негативно впливає на перебіг ХП, сприяє швидшому прогресуванню панкреатиту з розвитком глибшої ЗСН ПЗ. При цьому вищі рівні ДАТ асоціюються з низькими показниками ПЕ-1.

2. Порушення гемодинаміки негативно впливають на якість життя пацієнтів із ХП, яка за шкалою сумарного вимірювання опиту-

вальника GSRS була нижчою від такої у хворих на ізольований ХП, за рахунок більш вираженого абдомінального болювого синдрому, диспепсичного та діарейного синдромів.

3. Виявлено вищі показники TNF- α у хворих на ХП і ГХ, які прямо асоціюються з рівнем систолічного та діастолічного АТ і тяжчим перебігом ХП, а також обернено корелюють із рівнем ПЕ-1, сприяючи розвитку ЗСН ПЗ.

Перспективи подальших досліджень. Важливо вивчити зв'язки між показниками цитокинового профілю і тріфологічного статусу в пацієнтів із ХП і ГХ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новик А. А. Руководство по исследованию качества жизни в медицине / А. А. Новик, Т. И. Ионова. – М. : ЗАО “ОЛМА Медиа Групп”, 2007. – 320 с.

2. Пахомова И. Г. Клинико-психосоматические особенности и качество жизни больных из рецидивирующей формой хронического панкреатита, сочетающегося с гипертонической болезнью : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. мед. наук / И. Г. Пахомова. – СПб., 2003. – 20 с.

3. Рекомендації Української асоціації кардіологів з профілактики та лікування артеріальної гіпертензії : посібник до Національної програми профілактики і лікування артеріальної гіпертензії / [Є. П. Свіщенко, А. Е. Багрій, Л. М. Єна та ін.]. – [4-те вид.]. – Київ :

ННЦ “Інститут кардіології ім. М. Д. Стражеска”, 2008. – 55 с.

4. Сучасні класифікації та стандарти лікування розповсюджених захворювань внутрішніх органів / за ред. Ю. М. Мостового. – 11-те вид. – Вінниця, 2008. – 489 с.

5. Успенский Ю. П. Проблема сочетанной патологии в клинике гастроэнтерологии: возможности преодоления полипрагмазии / Ю. П. Успенский // Гастроэнтерол. – 2005. – № 3–4. – С. 33–36.

6. Філіппов Ю. О. Сучасні уявлення про патогенетичні аспекти хронічного панкреатиту / Ю. О. Філіппов, О. О. Крилова // Журн. АМН України. – 2008. – № 4. – С. 651–664.

О. Я. Драпак

ТЕРНОПОЛЬСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ И. Я. ГОРБАЧЕВСКОГО

ВЛИЯНИЕ ГИПЕРТОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ НА КЛИНИЧЕСКОЕ ТЕЧЕНИЕ ХРОНИЧЕСКОГО ПАНКРЕАТИТА И ПОКАЗАТЕЛИ ЦИТОКИНОВОГО ПРОФИЛЯ ПАЦИЕНТОВ

Резюме

Гипертоническая болезнь (ГБ) отягощает течение хронического панкреатита (ХП), способствуя развитию более глубокой ($p<0,001$) экскреторной недостаточности поджелудочной железы по уровню панкреатической эластазы-1 (ПЭ-1) по сравнению с таковой у больных изолированным ХП (($144,73\pm 2,70$) мкг/г против ($168,83\pm 3,99$) мкг/г), усиливая влияние симптомов ХП на качество жизни пациентов (($3,51\pm 0,15$) балла против ($2,94\pm 0,14$) балла). Уровень фактора некроза опухолей- α у пациентов с ХП и ГБ достоверно ($p<0,05$) выше такового у больных изолированным ХП и прямо коррелирует с офисным САД ($r=0,658$; $p<0,001$), с более тяжелым течением ХП ($r=0,613$; $p<0,001$), а также обратно коррелирует с показателем ПЭ-1 в кале ($r=-0,648$; $p<0,001$).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: хронический панкреатит, гипертоническая болезнь, качество жизни, фактор некроза опухолей- α , интерлейкин-10.

EFFECT OF ESSENTIAL HYPERTENSION ON THE COURSE OF CHRONIC PANCREATITIS AND CYTOKINE PROFILE OF PATIENTS

Summary

Essential hypertension (EH) worsens the course of chronic pancreatitis (CP), contributing to the development of deeper ($p < 0,001$) excretory pancreatic insufficiency (pancreatic elastase-1 (PE-1) ($144,73 \pm 2,70$) mcg/g against ($168,83 \pm 3,99$) mcg/g in patients with isolated CP). EH enhances the impact of symptoms on quality of life CP patients ($3,51 \pm 0,15$) points against ($2,94 \pm 0,14$) points). The level of TNF- α in patients with CP and EH was significantly ($p < 0,05$) higher than that in patients with isolated CP and directly correlates with office SBP ($r = 0,658$; $p < 0,001$), with more severe course of CP ($r = 0,613$; $p < 0,001$) and inversely correlates with the rate of PE-1 in feces ($r = -0,648$; $p < 0,001$).

KEY WORDS: chronic pancreatitis, essential arterial hypertension, quality of life, tumor necrosis factor- α , interleukin-10.

Отримано 09.11.12

Адреса для листування: О. Я. Драпак, вул. Ломоносова 41, кв. 7, Тернопіль, 46001, Україна.